

Т.А. Барабаш. Теоретико-правовая типология медиации в Германии. – Стаття.

Аннотация. В статье с позиций теоретико-правовой науки проанализированы основания для типологизации медиации в Германии.

Ключевые слова: медиация, медиатор, Германия, Закон о медиации 2012, Директива Европейского Союза.

T. Barabash. Theoretical and legal typology of medication in Germany. – Article.

Summary. The article analyzes the reasons for the typology of mediation in Germany from the standpoint of theoretical legal science.

Key words: mediation, mediator, Germany, Mediation Act 2012, European Union Directive.

УДК 37.017.4

І.Е. Борисюк,

аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

Г.О. Науменко,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ДИТИНИ В ЖИТТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглянуто міжнародний, наднаціональний та національний рівні забезпечення реалізації участі дітей у громадському житті, що є основоположним принципом Конвенції про права дитини.

Ключові слова: дитина, право дитини на участь, Конвенція про права дитини, громадянське суспільство.

Постановка проблеми та її актуальність. Українське суспільство орієнтовано на створення ефективного механізму захисту прав дітей відповідно до міжнародних (у т.ч. європейських) стандартів. Водночас декларування прав і свобод не може вважатися єдиною і достатньою умовою реального захисту прав дітей. Необхідною є побудова дієвого механізму реалізації узятих державою зобов'язань у сфері захисту прав дитини, в тому числі забезпечення виконання одного з ключових принципів Конвенції про права дитини – принципу участі дитини в справах, які її стосуються.

Захист прав дітей та охорона дитинства в Україні, нормативно-правовим підґрунтям яких ювенальне законодавство, хоча в цілому і відображають загальносвітові тенденції розвитку ювенального права, водночас не повністю відповідні викликам сучасного суспільного життя, кризового та посттравматичного в багатьох випадках, має декларативний характер, невідповідний загостренню проблем щодо дотримання прав дітей, яке сьогодні набуває небезпечних масштабів. Одним із таких гостроактуальних питань є проблема імплементації в національну правову систему та соціальну практику

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Однією з перших дослідниць проблематики принципу участі прав дитини була перший у світі дитячий омбудсман М.Г. Флеккой (Målfrid Grude Flekkøy), яка в співавторстві з американським правознавцем Н.Г. Кауфман (Natalie Hevener Kaufman) видала монографію «Право дитини на участь: права та обов'язки у сім'ї та суспільстві» [1], в якій обґрунтування участі дитини в громадському житті базується на теорії партисипітарної демократії. Шведська дослідниця Р. Т. Штерн (Rebecca Thorburn Stern) присвятила праву дитини на участь свою докторську дисертацію [2], а також окрему монографію щодо імплементації цього права дитини у Швеції [3]. Серед інших сучасних досліджень проблеми варто відмітити статтю Н. Томаса (Nigel Thomas), присвячену теорії участі дитини в суспільному житті [4] та колективну монографію за його сумісною з Баррі Персі-Смітом (Barry Percy-Smith) редакцією, в якій представлено, серед іншого, практичні аспекти реалізації права дитини на участь у різних країнах світу [5].

Право дитини мати та виражати власні думки та право бути почутою проаналізовано у фундаментальній праці з міжнародного ювенального права Дж. Ван Б'юрен [6, с. 170]. Російський ювеналіст Н. Кравчук дослідила перспективи реалізації права дитини на участь у Росії в контексті чинного законодавства, культурних передумов і російської моделі демократії [7]. В Україні проблематика участі дитини в суспільному житті розробляється Ж.В. Петрович [8], однак вона лише побіжно охоплює правовий вимір цієї проблеми.

Мета статті – визначення та теоретико-правовий аналіз правових засад участі дитини в житті громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. За визначенням А.Ф. Колодій, громадянське суспільство – це самоорганізована й саморегульована, автономна сфера громадського життя, в якій функціонують добровільні громадські об'єднання, виникають суспільно значущі ініціативи, формується соціальний капітал (довіра, норми, мережі і навички соціальної взаємодії та солідарності) і, в разі потреби, «виставляються» вимоги політичним суб'єктам та структурам державної влади [9, с. 152]. На нашу думку, громадянське суспільство, на відміну від суспільства з авторитарним чи тоталітарним режимом управління, є самостійним колективним суб'єктом політики, у зв'язку із чим воно безпосередньо або через свої інституції виступає в якості агента адвокації та захисту прав дитини.

Правове забезпечення участі дитини в житті громадянського суспільства має кілька рівнів. У контексті міжнародного ювенального права, одним із принципів якого є забезпечення участі дитини в соціальних процесах, діти трактуються як значуща верства громадянського суспільства, від характеру соціалізації, виховання і освіти якої прямо залежить майбутнє будь-якого суспільства та його державності. Право дитини бути почутою та брати участь у вирішенні справ, які її стосуються, є одним із головних принципів Конвенції про права дитини (далі – КПД). Стаття 12 КПД проголошує, що держави, які є учасниками Конвенції, забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини. Із цією метою, зокрема, надається можливість виступати в суді або в ході адміністративного розгляду, що торкається дитини. Стаття 15 КПД покладає на держави-учасниці обов'язок визнавати право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб [10].

Третій Факультативний протокол до КПД щодо процедури повідомлень надає дитині, поряд із її представниками або будь-якими іншими особами, право звертатися з індивідуальними заявами щодо порушення прав дитини, визначених КПД та Факультативними протоколами до неї, до Комітету ООН із прав дитини. На сьогодні Комітетом уже розглянуто чотири таких скарги, однак варто відмітити, що в жодній із них заявниками не виступали діти [11].

Інтегративний рівень правового регулювання участі дітей у громадському житті визначено актами «твердого» конвенціонального права та актами «м'якого» права Ради Європи. Відповідно до Європейської конвенції про здійснення прав дітей 1996 року, обов'язковою до виконання країнами-учасницями, кожна дитина, що володіє достатнім розумінням, може користуватися правом висловлювати свої погляди під час судового провадження в сімейних спорах, зокрема тих, що пов'язані з виконанням батьківських обов'язків, таких як проживання та контакт із дітьми. Рекомендація CM/Rec(2012)2 Комітету міністрів Ради Європи «Про участь дітей та молоді у віці до 18 років» 2012(2) [12], яка акумулює попередні відповідні рекомендаційні акти, містить три групи заходів щодо забезпечення реалізації принципу участі дітей у громадському житті й виконанні, таким чином, імперативних норм КПД:

захист права на участь (якомога ширший правовий захист права на участь дітей та молоді, в тому числі в Конституціях, у законодавстві та нормах; моніторинг відповідного законодавства та практики, в тому числі – з оцінками дітей та молоді; адаптований для дітей та молоді спосіб подання скарг та відповідних процедур їх подання; додаткові гарантії для дітей і молодих людей, які є особливо уразливими щодо порушення їх прав; скасування законодавчих обмежень права дітей та молоді на участь; створення незалежних правозахисних установ, зокрема посади омбудсмана для дітей; відповідне фінансування та забезпечення кадровим ресурсом для надання підтримки дітям та молоді);

сприяння участі дітей та молоді та інформування про неї (сприяння інформованості громадськості, дітей, молоді, батьків і фахівців про право на участь дітей і молодих людей; зміцнення професійних навичок щодо участі дітей і молодих людей серед фахівців, які працюють із дітьми та молоддю, а також серед керівників дитячих і молодіжних організацій; інформування дітей та молоді про їх право на участь; включення інформації про право на участь дітей і молоді до шкільної програми; включення викладання

прав дітей і молоді до університетських програми підготовки всіх фахівців, які працюють із дітьми та молодими людьми; заохочення досліджень про дітей і молоді, спільно з ними та за їх участю тощо);

створення простору для участі (заохочення батьків і опікунів на основі законодавства і програм із підготовки батьків до поваги людської гідності й прав, почуттів і думок дитини або молодої людини; створення умов для міжпоколінного діалогу; забезпечення активної участі дітей і молоді в усіх аспектах шкільного життя, зокрема в управлінні справами школи; надання освіти таким чином, щоб це відповідало повазі до людської гідності дитини або молодої людини і дозволяло їй або йому висловлювати свою думку і брати участь в житті школи; підтримка участі дітей і молоді в асоціаціях і суспільному житті, міжкультурному вихованні, спорті, дозвіллі та мистецтвах; інвестування в неурядові організації під керівництвом дітей і молоді; створення консультативних органів для дітей та молоді на місцевому, регіональному або національному рівні, таких як дитячі і молодіжні ради, парламенти або форуми; розширення можливостей для дітей та молоді висловлювати вільно свою думку в ЗМІ і брати участь у безпечних умовах через інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як додатковий інструмент для прямої участі; розширення можливостей участі дітей і молоді в суспільному житті і в демократичних органах, у тому числі і як представників; підтримка участі дітей і молоді та їх організацій у моніторингу дотримання статті 12 та інших відповідних статей КПП, а також виконанні відповідних інструментів Ради Європи та інших міжнародних стандартів у галузі прав дітей).

На національному рівні права дитини на участь забезпечено в спеціальному ювенальному та галузевому законодавстві. Так, Закон України «Про охорону дитинства» (стаття 9) визначає право дитини на свободу вираження поглядів та інформації. Згідно з постановами закону кожна дитина має право на вільне вираження особистої думки, може формувати свою думку та розвивати соціальну діяльність, має право отримувати інформацію, що відповідає віку дитини. Діти мають право звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, засобів масової інформації та посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями щодо їх діяльності, заяв та запитів щодо їх прав та інтересів та скарг на порушення.

Сімейний кодекс України (стаття 171) передбачає, що дитина має право бути почутою його батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами в питаннях, що стосуються його особисто та сім'ї. Дитина, здатна висловлювати свої погляди, повинна бути заслухана в провадженні, пов'язаному зі спортом між його батьками, іншими особами про освіту дитини, місцем проживання та суперечку про позбавлення батьківських прав, відновлення батьківських прав, і управління його / її майном. Закон «Про освіту» (стаття 51) надає українським дітям право: обирати навчальний заклад, тип навчання, освітньо-професійні та індивідуальні програми, позашкільне навчання; брати участь у громадському самоврядуванні, обговоренні та вирішенні проблем, пов'язаних із вдосконаленням навчально-виховного процесу, науково-дослідницьких робіт, надання стипендій, організації рекреаційної діяльності, поліпшення умов життя тощо.

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» надає українським дітям право формувати різні неурядові не політичні організації, якими можуть запрошувати органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування для розробки та обговорення проектів рішень у сфері національної політики щодо дітей та молоді. Дитячі парламенти діють у багатьох регіонах та районах України.

У багатьох країнах принцип участі дітей у прийнятті рішень є одним із ключових у сучасній політиці, орієнтованій на дитину. Значимість розвитку процесу участі дітей у процесі прийняття рішень є великою і для кожної дитини, і суспільства в цілому: ділячись своїми знаннями і творчими можливостями, діти отримують допомогу в розвитку своїх умінь і навичок, вчать знаходити розумні рішення на основі демократичних принципів.

Але чи не найбільшою проблемою державної політики у сфері захисту прав дітей є те, що суспільний потенціал у сфері захисту прав дітей залишається все ще слабо затребуваним.

Висновки. Правове забезпечення участі дітей у громадському житті вимагає впровадження законодавчих положень та правозастосовної діяльності задля: створення дитячих парламентів, шкільних рад та участі дітей в об'єднаннях громадян, зокрема в дитячих та молодіжних організаціях, введення віку згоди; інституціоналізації громадянської освіти та освіти в галузі прав дитини в школах; формування орієнтованої на потреби та інтереси дітей державної правової політики, зокрема механізмів впливу дітей та їх представників на прийняття публічних рішень на всіх рівнях, забезпечення діалогу з дітьми та їх представниками на всіх відповідних рівнях; створення ефективних механізмів подання заяв та скарг, доступу до суду, надання правової допомоги в реалізації дітьми принципу участі – основоположного принципу КПД; підтримки організацій, що опікуються інтересами дітей та працюють із дітьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Flekkøy M. G., Hevener Kaufman N. The Participation Rights of the Child: Rights and Responsibilities in Family and Society. Jessica Kingsley Publishers, 1997. 182 pp.
2. Stern R. The Child's Right to Participation: Reality or Rhetoric? Uppsala. 2006. 301 pp. ISBN 91-506-1891-1. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:168647/FULLTEXT01.pdf>.
3. Thorburn Stern R. Implementing Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child. Participation, Power and Attitudes. Brill / Nijhoff. 2017, XIV, 208 pp.
4. Thomas N. Towards a Theory of Children's Participation // International Journal of Children's Rights 15 (2007) 199–218. DOI: 10.1163/092755607X206489.
5. A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice/ Edited by Barry Percy-Smith and Nigel Thomas. New York: Routledge, 2010. 400 pp.
6. Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / пер. з англ. Г.С. Краснокутського; наук. ред. М.О. Баймуратов. Одеса: БАХВА, 2006. 524 с.
7. Kravchuk N. The Child's right to Express his / her Views in the Context of russian Culture and democracy. Russian Law Journal. 2014. Volume II (Issue 3). Pp. 23–48.
8. Петрочко Ж.В. Участь у житті суспільства як прояв соціальної ініціативності підростаючої особистості. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. Вип. 3. С. 47.
9. Основи демократії: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А.Ф. Колодій. 3-є вид. Л.: Астролябія, 2009. 832 с.
10. Конвенція про права дитини: Ухвалена ГА ООН від 20 листопада 1989 р. Набула чинності для України 27 вересня 1991 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021.
11. ООН. УВКПЧ. Юриспруденція комитетов. URL: <http://juris.ohchr.org/ru/search/results?Bodies=5&sortOrder=Date>.
12. Рекомендация CM/Rec(2012)2 Комитета министров государствам-членам об участии детей и молодежи в возрасте до 18 лет. URL: <https://tm.coe.int/16806b7fba>.

И.Э. Борисюк, А.О. Науменко. Правовое обеспечение участия ребенка в жизни гражданского общества. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены международный, наднациональный и национальный уровни обеспечения реализации участия детей в общественной жизни, что является основополагающим принципом Конвенции о правах ребенка.

Ключевые слова: ребенок, право ребенка на участие, Конвенция о правах ребенка, гражданское общество.

I. Borysyuk, A. Naumenko. Legal support child participation in the life of civil society. – Article.

Summary. The article considers the international, supranational and national levels of ensuring the implementation of the participation of children in public life, which is the fundamental principle of the Convention on the Rights of the Child.

Key words: child, child's right to participate, Convention on the Rights of the Child, civil society.